

Nové možnosti rozvoje vzdělávání na Technické univerzitě v Liberci

Specifický cíl A2: Rozvoj v oblasti distanční výuky, online výuky a blended learning

NPO_TUL_MSMT-16598/2022

Psychologie obecná a vývojová

Mgr. Oto Dymokurský

Financováno
Evropskou unií
NextGenerationEU

Národní
plán
obnovy

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

KOGNITIVNÍ, PSYCHOSOCIÁLNÍ A MORÁLNÍ VÝVOJ

Mgr. Oto
Dymokurský

JEAN PIAGET (1896-1980)

- **Intelligence** je formou adaptace člověka na okolní prostředí
- **asimilace** - nové zkušenosti jsou začleňovány do stávajících schémat (mysl SI přizpůsobuje podněty)
- **akomodace** - nové zkušenosti změní stávající nebo vytvoří nová schémata (mysl SE přizpůsobuje podnětům)
- asimilace a akomodace jsou navzájem neoddělitelné a doplňující se procesy, které pomáhají člověku se adaptovat
- **schéma** - znalost nebo dovednost
- **operace** - řešení úkolů probíhající v mysli
- vývoj myšlení probíhá ve spirále (staré je rozšiřováno novým)
- poznávací procesy se vyvíjejí na základě biologického zrání a sociální interakce

JEAN PIAGET (1896-1980)

- **senzomotorické stádium (0-2 roky)** – rozvoj skrz pohyb a smysly, kdy nahodilé pohyby jsou postupně stříhány záměrnými (orientace na cíl, objevení nového řešení)
  - *reflexivní stádium (0-1 měsíc)* – pouze reflexivní aktivity
  - *stádium primární kruhové reakce (1-4 měsíc)* – opakování zprvu nevědomě spouštěných schémat, která se dítěti líbí
  - *stádium sekundární kruhové reakce (4-8 měsíců)* – cílené zaměřování dítěte na okolí, dítě napodobuje vlastní činnosti, které odhaluje pokusem a omylem, nutnost rituálů, konvencí a stálosti

JEAN PIAGET (1896-1980)

- **senzomotorické stádium (0-2 roky)**
  - *stádium kombinované sekundární kruhové reakce (8-12 měsíců)* – dítě si začíná uvědomovat funkce předmětů (rozlišuje mezi cílem a metodou jeho dosažení), volí prostředky k dosažení cíle (záměrné chování), pokusem a omylem kombinuje naučená schémata
  - *stádium terciární kruhové reakce (12-18 měsíců)* – dítě je zvědavé, záměrně experimentuje s předměty metodou pokusu a omylu, testuje reakce pečující osoby, kombinuje naučená schémata pro dosažení cíle
  - *stádium zvnitřnění schémat (18-24 měsíců)* – dítě začíná chápat jednoduché symboly, je schopné odložit napodobování (díky přítomnosti mentálního obrazu)

JEAN PIAGET (1896-1980)

- **předoperační stádium (2-7 let)** – rozvoj řeči, hodnocení reality podle zrakového vnímání a dosavadních znalostí a zkušeností, učení hrou a nápodobou, nerozvinuté chápání příčinnosti v komplexních situacích, zaměřování se na jeden aspekt vnějších objektů (centrace), hodnocení z vlastní perspektivy (egocentrismus)
  - *stádium symbolického myšlení (2-4 roky)* – dítě si vytváří představy o věcech, věci reprezentují odlišné nepřítomné objekty, dítě se učí tvořit pojmy, učí se skrže předstírací sociálně-imitační hry, neřídí se logikou (magické myšlení), věci posuzuje podle jejich vzhledu (fenomenalismus), následek považuje za příčinu (finalismus), věří v omnipotenci člověka (artificialismus), o věcech uvažuje jako o živých objektech (animismus), přisuzuje duševní život neživým objektům (dynamismus), věří, že celý svět ovládá svými činy (magická omnipotence)
  - *stádium intuitivního myšlení (4-7 let)* – úsudkové myšlení je vázané na přítomnost a reflektuje pouze jeden aspekt situace, úsudek je podmíněn zkušeností

JEAN PIAGET (1896-1980)

- Dítěti se v testu předloží 20 hnědých a 2 bílé korálky. Kladou se 3 otázky
  - Jsou všechny korálky dřevěné?
  - Je tady víc hnědých korálků nebo bílých korálků?
  - Je tady víc hnědých korálků nebo korálků?
- Kolik % 6letých dětí odpovědělo na 3. otázku správně? 25 %
- Dítěti se v testu předloží 3 černé a 1 bílá figurka kravičky, kdy všechny figurky jsou položené na bok. Kladou se 3 otázky
  - Jsou to všechno kravičky?
  - Je tady víc černých kraviček nebo bílých kraviček?
  - Je tady víc černých kraviček nebo spících kraviček?
- Kolik % 6letých dětí odpovědělo na 3. otázku správně? 48 %

JEAN PIAGET (1896-1980)

Typ konzerv.	Stav před transformací	Stav po transformaci	Otázka a odpověď v předoperačním období	Věk dos. konz.
počet	Ukážeme 2 stejně dlouhé řady předmětů.	Jednu řadu předmětů roztáhneme.	Kde je více předmětů? Dítě ukáže na roztáženou řadu.	6-7
objem hmoty	Ukážeme 2 stejně velké hrudky modelíny.	Jednu hrudku rozpláceme.	Jsou obě stejně velké? Dítě ukáže na jednu hrudku.	7
objem tekutiny	Ukážeme 2 stejně sklenice se stejným množstvím vody.	Jednu sklenici přelijeme do vyšší a užší sklenice.	Kde je víc vody? Dítě ukáže na vyšší sklenici.	7-8
délka	Ukážeme 2 stejně dlouhé tyčky.	Jednu tyčku posuneme více vpravo.	Která tyčka je delší? Dítě ukáže na jednu tyčku.	8
váha	Ukážeme 2 stejně velké koule papíru.	Jednu kouli více zmačkáme.	Která koule váží víc? Dítě ukáže na větší kouli.	9
obsah	Ukážeme 2 stejně uspořádané podložky s trávnickovými čtverci.	Nepravidelně rozprostřeme trávnickové čtverce na jedné podložce.	Kde je více trávnicku? Dítě ukáže na podložku s nerovnoměrným uspořádáním tráv. čtverců.	11-12

JEAN PIAGET (1896-1980)

- **stádium konkrétních operací (7-11 let)** – myšlení se neopírá pouze o vlastní zkušenost, rozvíjí se logické uvažování o konkrétních objektech, myšlení má především induktivní charakter (postup od specifické zkušenosti k obecnému závěru), schopnost konzervace (pochopení stálosti některých vlastností), klasifikace (rozřazování do tříd a podtříd), seriality (pochopení a vytváření logických posloupností), tranzitivní inference (vytváření nových závěrů spojením informací), reverzibility (pochopení vratnosti), decentrace (posuzování věcí z více hledisek)

JEAN PIAGET (1896-1980)

- **stádium formálních operací (12-15/20 let)** - abstraktní myšlení, systematické plánování, vytváření metodických postupů, hypotetické uvažování, deduktivní charakter myšlení (postup od obecného ke specifickému), kombinační schopnosti, schopnost řešit pravděpodobnostní problémy, schopnost zvažovat variace (možnosti) a permutace (obměny pořadí)

SOCIALIZACE

- **celoživotní začleňování do společnosti**
- **mikrosystém** - rodina, škola, vrstevníci a všichni ostatní, s kým je jedinec v pravidelném styku
- **mezosystém** - vztahy mezi prostředími, která tvoří mikrosystém (rodič-učitel, učitel-spolužáci, sousedé-rodiče atp.)
- **exosystém** - sociální systém, ve kterém jedinec žije, a který na jedince působí nepřímo (např. školská vzdělávací politika skrze učitele, ekonomika skrze platy rodičů)
- **makrosystém** - kulturní hodnoty, normy a zákony

ERIK H. ERIKSON (1902-1994)

▪ Eriksonova stádia psychosociálneho vývoje

- popisujú osm stádií, jimiž by měl projít každý zdravě se vyvíjející člověk od narození po stáří
- v každém stádiu je člověk konfrontován s určitými výzvami (konflikty, krizemi), v kterých by měl obstát
- každé stádium staví na úspěšném zvládnutí předchozího stádia (tedy prožití krize a jejím zvládnutí)
- neúspěšné zvládnutí stádia vede ke stagnaci nebo narušení vývoje

ERIK H. ERIKSON (1902-1994)

Věk (roky)	Psychosexuální stádium	Psychosociální krize	Ctnost	Hlavní charakteristiky
0-1	orálně-smyslové	základní důvěra vs. nedůvěra	naděje	vývoj důvěry ve vztahu k pečující osobě budování sebedůvěry

RANÉ SOCIÁLNÍ POUTO

- **vazba / attachment** (John Bowlby) – spojení mezi pečující osobou (biologická spřízněnost není rozhodující) a dítětem projevující se vzájemnými pozitivními city, udržováním blízkosti, nelibostí při odloučení, radostí při shledání, sdílením pozornosti a poskytováním pocitu bezpečí
- **bonding** – rozvoj emočního pouta mezi pečovatelskou osobou a dítětem, kdy dítě si vytváří k pečující osobě vazbu a pečující osoba pociťuje k dítěti silné pozitivní city a potřebu o něj pečovat

RANÉ SOCIÁLNÍ POUTO

- **ananktická deprese** (René Spitz) – emoční deprivace dítěte v důsledku ztráty emočního pouta s pečující osobou; odloučení trvá 3-5 měsíců v průběhu prvního roku života dítěte; změny jsou vratné
- **hospitalismus** (René Spitz) – neschopnost dítěte navazovat sociální kontakt a emočně reagovat, zaostávání v mentálním i fyzickém vývoji; odloučení od pečující osoby trvá déle jak 5 měsíců v průběhu prvního roku života dítěte; důsledky si nese dítě celý život
- tři fáze **reakce na separaci** (James Robertson, John Bowlby):
  - protest – separační úzkost
  - zoufalství – žal a truchlení
  - popření a odpojení se – obranný mechanismus

RANÉ SOCIÁLNÍ POUTO

- **teorie vazby / citového připoutání (John Bowlby)** – hlavní podstatou připoutání dítěte k pečující osobě není prosté zabezpečení fyziologických potřeb (zvládnutí i kojenecké ústavy), ale pravidelná péče, fyzický kontakt, citovost a vnímavost; vazba vzniká mezi 6. a 12. měsícem života dítěte a utváří se do cca 2 až 3 let života dítěte, kdy z ní vyrůstá vnitřní model sociálního fungování
- **imprinting (Konrad Lorenz)** – děti jsou k připoutání vrozeně naprogramovány, jedná se o evoluční strategii zvyšující šance na přežití (důsledkem je ale také to, že se dítě vrací i k takové pečující osobě, která mu ubližuje)

RANÉ SOCIÁLNÍ POUTO

- pokud se o připoutané dítě přechodně stará náhradní pečovatel, je přirozené, že po znovuhledání dítěte s primárním pečovatelem se na něj dítě upne, dožaduje se pozornosti a projevuje více negativních emocí
  - přesto je vina kladena rozmazlujícímu přístupu náhradního pečovatele
- kritika monotropního citového připoutání – dítě si souběžně s vytvářením vazby k primární pečující osobě vytváří vazby i k dalším osobám (kultury, kde o dítě výhradně pečuje matka, jsou v menšině)
  - přesto převažuje praxe po rozvodu přidělovat dítě do péče matky
- nelze vyvozovat závěr, že matky by neměly do 3 let věku dítěte chodit do práce – přestože zaměstnanost matky má na dítě vliv, nelze s jistotou říct, že tento vliv je negativní
  - přesto je na pracující matky nahlíženo jako na krkavčí matky

RANÉ SOCIÁLNÍ POUTO

- typ porodu, míra bolesti matky při porodu, podpora partnera při porodu – nebyl prokázán žádný vliv na kvalitu vztahu mezi pečující osobou a dítětem
- metoda klokánkování a novorozenecký bonding – u nedonošených novorozeňat je doložena řada pozitivních vlivů na vývoj dítěte, u novorozeňat narozených v termínu se v horizontu měsíců významné přínosy neprokázaly
- děti, které se nemazlí – nejedná se nutně o patologický vývoj, některým dětem nevyhovuje těsný fyzický kontakt, za to preferují jiné formy taktilního kontaktu
- terapie pevným objetím (Jiřina Prekopová) – stejně jako u každé terapie je nutné si uvědomit, že nemusí vyhovovat všem, a z etického hlediska je problém, že pro tuto terapii se nerozhodne dítě, ale jeho rodič – proto jsou doloženy jak úspěšné tak neúspěšné případy

RANÉ SOCIÁLNÍ POUTO

- **psychická deprivace v dětství (Josef Langmeier, Zdeněk Matějček):**
  - *potřeba stimulace* – vystavování dítěte přiměřenému množství podnětů adekvátních jeho vyspělosti
  - *potřeba smysluplnosti světa* – dítěti je třeba svět strukturovat, určovat pravidla a hranice, usměrňovat chování dítěte
  - *potřeba jistého a láskyplného vztahu* – vytvoření bezpečné citové vazby mezi pečující osobou a dítětem
  - *potřeba pozitivní identity* – přijetí sebe samého, uvědomování si své hodnoty
  - *potřeba otevřené budoucnosti* – pohled do budoucnosti musí být bezpečný, aby docházelo k příznivému vývoji

RANÉ SOCIÁLNÍ POUTO

- **emoční připoutání** (Mary Ainsworthová, Mary Mainová):
  - *úzkostně vyhýbavý typ* (10-20 % dětí) – dítě matku ignoruje nebo se jí vyhýbá, neprojevuje emoce při odchodu a příchodu matky, utíká od matky při jejím přiblížování, moc se nevěnuje zkoumání prostředí; matka je méně zúčastněná, často nereaguje na potřeby dítěte; v budoucnu snaha o nezávislost, problémy s navazováním blízkých vztahů, neposkytování podpory druhým, při řešení problémů volba vyhýbavých strategií
  - *bezpečně připoutaný typ* (65-70 % dětí) – dítě je v přítomnosti matky zvědavé, navazuje kontakt s cizími lidmi, na matčin odchod reaguje nespokojeností, na matčin příchod reaguje radostí; matka reaguje adekvátně na dítě a uspokojuje jeho potřeby; v budoucnu hledání rovnováhy mezi nezávislostí a emoční intimitou, vztahy jsou vnímány jako bezpečné
  - *úzkostně vzdorující / rezistentní typ* (10-20 % dětí) – dítě je pasivní, bojí se objevovat, při odchodu matky je nespokojené, při jejím příchodu vyhledává její blízkost a zároveň je negativistické; matka je v přístupu k dítěti nekonzistentní, rozhoduje se na základě vlastních potřeb; v budoucnu hledání intimních vztahů, touha po ocenění, ale zároveň prožívání nejistoty, pochybování o sobě, závislost ve vztazích
  - *nejistý / dezorganizovaný / dezorientovaný typ* (10-15 % dětí) – dítě je vyhýbavé (bojácné) a vzdorovité (agresivní) zároveň, pocituje úzkost; chování matky je nečitelné, matka zastrašuje nebo je ustrašená; v budoucnu touha po intimním vztahu, obavy z odmítnutí, kontrola ve vztazích

RANÉ SOCIÁLNÍ POUTO

- **dostatečně dobrá matka** (Donald Winnicott) – snaha být perfektním rodičem dítěti spíše škodí; dítě potřebuje zažít frustraci, aby se naučilo řešit problémy; dítě musí zjistit, že ne všechna jeho přání se splní; dítě musí zjistit, že lidé kolem něj chybují; dítě musí zjistit, že svět není vždy spravedlivý, ale přesto lze problémy řešit

ERIK H. ERIKSON (1902-1994)

Věk (roky)	Psychosexuální stádium	Psychosociální krize	Ctnost	Hlavní charakteristiky
2-3	svalově-anální	autonomie vs. stud	vůle	vývoj kontroly nad tělesnými funkcemi učení se sebekontrolě vytváření pocitů nezávislosti

Já - moje - Já sám

SEPARACE A INDIVIDUACE

- **vývojové fáze (Margaret Mahlerová):**
  - **normální autistická** – dítě nediferencuje mezi pečující osobou a okolím, je závislé na pečující osobě, přizpůsobuje se vnějšímu prostředí, sladuje svoje životní rytmy s pečující osobou
  - **normální symbiotická** – dítě vnímá pečující osobu jako součást sebe, své potřeby považuje za absolutní, jejich uspokojováním se cítí v bezpečí
  - **separačně-individuační:**
    - *diferenciace* – dítě si začíná uvědomovat, že pečující osoba není jeho součástí, a zvyšuje svůj zájem o okolní svět
    - *procvičování a trénink* – díky rozvoji lokomoce dítě aktivně zkoumá okolí, čímž se i vzdaluje od pečující osoby
    - *sblížení* – dítě řeší vnitřní konflikt (zůstat v bezpečí u pečující osoby nebo objevovat okolí), proto se střídavě těsněji váže na pečující osobu nebo ji od sebe odstrkuje
    - *upevnění individuace* – dochází ke zvnitřnění pečující osoby dítětem, uvědomění si stálosti objektů

ERIK H. ERIKSON (1902-1994)

Věk (roky)	Psychosexuální stadium	Psychosociální krize	Ctnost	Hlavní charakteristiky
4-5	pohybově-genitální	iniciativa vs. vina	cílevědomost	zvýšená vlastní iniciativa zvládnání okolního prostředí sledování vlastních cílů

VLIV RODIČOVSKÝCH FAKTORŮ

- vlivy dědičnosti a prostředí od sebe nelze nikdy zcela oddělit
- přestože existují studie prokazující korelace mezi výchovným stylem rodičů a pozdějším chováním dítěte, nelze prokázat, že korelaci nezpůsobují další vlivy (např. dědičnost)
- dítě nelze pojímat jako produkt sociálního inženýrství rodičovské výchovy (úkolem výchovy není vytvořit ideální osobu)
- přílišný důraz na dědičnost vyvolává v rodičích výchovnou bezmoc (můžeme za to + změna není možná)
- přílišný důraz na výchovný styl rodičů vyvolává v rodičích pocit viny (můžeme za to + nemůžeme přispět ke změně)

STYLY RODIČOVSKÉ VÝCHOVY

- strategie užívané při výchově dětí – udržování disciplíny, emoční vřelost ve vztahu k dítěti, nabídka sociální interakce, užívaný komunikační styl, míra kontroly, protektivita, vedení k samostatnosti
- jsou ovlivňovány kulturou, společenským míněním, socioekonomickou situací rodiny, vzděláním rodičů, místem bydliště, temperamentem rodičů i dítěte

STYLY RODIČOVSKÉ VÝCHOVY

- **asertivní / demokratické rodičovství** – vztah rodičů k dítěti je vřelý a pečující, rodiče se aktivně zajímají o názory a pocity dítěte, rodiče učí dítě regulovat své emoce a řešit problémy, rodiče svoje rozhodnutí dítěti zdůvodňují, povzbuzují dítě k samostatnosti, kontrolují dítě, vytyčují dítěti jasné hranice, spíše podporují a odpouštějí než trestají, vysvětlují dítěti důvod trestu, vedou dítě k sociální zodpovědnosti a sebekontroli
- **autoritářské / přísné rodičovství** – dítě musí dodržovat rodiči stanovená pravidla, jednosměrná komunikace od rodičů k dítěti, rodiče vyžadují poslušnost, úctu a výkon, hojně využívají zákazy a tresty, více konají než vysvětlují

STYLY RODIČOVSKÉ VÝCHOVY

- **shovívavé / liberální rodičovství** – rodiče kladou na dítě velmi málo požadavků, nevyžadují po dítěti disciplínu, zralé chování, seberegulaci či zodpovědnost, vyhýbají se konfrontacím, vztah rodičů k dítěti je vřelý a pečující, komunikace je otevřená
- **nezúčastněné / nedbalé rodičovství** – rodiče projevují omezenou citovou vřelost k dítěti, nedostatečně dítě kontrolují, méně s dítětem komunikují, naplňují základní potřeby dítěte bez angažovanosti na jeho názorech či pocitech, nekladou na dítě výrazné požadavky

VLIV SOUROZENECKÝCH FAKTORŮ

- narození sourozence u dětí mezi 2,5 a 5 lety mohou doprovázet adaptační obtíže projevující se regresivním chováním nebo agresivitou dítěte
- sourozenecká rivalita je silnější mezi sourozenci stejného pohlaví a mezi těmi, kteří mezi sebou mají jen malý věkový odstup
- iniciátorem sporů mezi sourozenci bývá častěji prostřední nebo nejmladší sourozenec
- Adlerův příspěvek k sourozeneckým konstelacím nebyl nikdy vědecky podložen (Adler jakožto prostřední dítě vyzdvihuje prostřední sourozence)
- osobnostní rozdíly mezi sourozenci existují, ale nepodařilo se je vysvětlit ani povahou vztahů mezi sourozenci, ani rodičovským zacházením

VLIV PŘEDŠKOLNÍCH ZAŘÍZENÍ

- prokazatelný vliv na vývoj dítěte má kvalita předškolního zařízení (dosažené vzdělání pečovatелů, velikost dětské skupiny, poměr dětí k pečovatелům, zajištění hygieny a bezpečnosti, přístup pečovatелů k dětem)
- u dětí mladších 3 let, které navštěvují předškolní zařízení, neexistují jednoznačně prokázané negativní dopady na jejich vývoj, naopak u dětí ze sociálně znevýhodňujícího prostředí se ukázaly benefity přetrvávající až do adolescence
- výzkumy zaměřené na porovnání různých přístupů v předškolní výchově nepřinesly jednoznačné výsledky (každý přístup obohacuje dítě v jiné oblasti)
- předškolní výchova má jednoznačně pozitivní efekt u dětí s různými typy postižení a u dětí ze sociálně znevýhodňujícího prostředí, a to především v dlouhodobém horizontu a u žen; dílčí neúspěchy v průběhu základní školy ještě nutně neznamenají maladaptivitu dítěte v pozdějším věku!!!

ERIK H. ERIKSON (1902-1994)

Věk (roky)	Psychosexuální stadium	Psychosociální krize	Ctnost	Hlavní charakteristiky
6-11	latentní	zručnost (pracovitost) vs. méněcennost	schopnost (kompetence)	využívání psychických a fyzických schopností cílený rozvoj dovedností získávání uznání

VLIV VRSTEVNÍKŮ

- děti mají tendenci si vybírat za přátele ty, kteří mají podobné chování, motivy, podávají podobné výkony ve škole a mají stejné zájmy
- důležitá je především vrstevnická perspektiva (tu rodiče nemohou poskytnout) a možnost kompenzovat narušené vztahy v rodině
- jakýkoli vrstevník v neznámé situaci funguje jako emoční podpora
- vrstevníci vyvolávají tlak na změnu chování u jednotlivce
- dobré vztahy s vrstevníky korelují s různými pozitivními jevy, obtíže naopak s negativními
- úspěšné vztahy s vrstevníky jsou silným prediktorem adaptace a funkčnosti v dospělosti

VLIV ZÁKLADNÍ ŠKOLY

- roli hraje kultura školy, sociologické faktory školy, způsob výuky, přístup učitelů k žákům (vřelost, otevřenost komunikace), vztahy mezi žáky
- počet žáků ve třídě ovlivňuje vývoj dítěte (třída by neměla mít více jak 22-25 žáků)
- pokud mají žáci dojem, že se o ně učitelé zajímají, má to u nich pozitivní vliv na vztah k učení

ERIK H. ERIKSON (1902-1994)

Věk (roky)	Psychosexuální aspekt	Psychosociální krize	Ctnost	Hlavní charakteristiky
12-19	(puberta) adolescence	identita vs. zmatení rolí	věrnost	zaměření na formování vlastní identity a sebepojetí touha po smysluplné roli touha po výjimečnosti nevyhnutelné opouštění dětství

IDENTITA - SOCIÁLNÍ KONSTRUKT?

- identita je obraz člověka o sobě, tedy to, jak se vidí a přijímá, jenž mu byl vtisknut společností
- to, co nazýváme Já, je společensky konstruovanou fikcí (i když skutečnou), produkt jazyka a specifických diskursů spjatých s dělbou poznání
- mohu být přesvědčen, že jsem nějak podstatně a jedinečně sám sebou, že se podílím na probíhajícím často záměrném procesu pokusů dosáhnout sebevyjádření a vyjádření toho, co chci sdělit
- tato víra, tento pocit individuality a autonomie je sám o sobě společenským konstruktem spíše než poznáním přirozené skutečnosti
- skutečnost, realističnost naší identity tímto není nijak podkopána

VÝVOJ IDENTITY

- rozvinutou introspekci (sebereflexi) adolescent používá k plánování vlastního chování
- **čtyři fáze vývoje identity (James Marcia):**
  - *přejatá/uzavřená identita* – jedinec bez kritického myšlení přebírá identitu a názory druhých osob a nekoriguje je svou vlastní zkušeností; sebepojetí je odrazem okolí, je rigidní a dogmatické
  - *dífušní/rozptýlená identita* – jedinec se cítí být přetížen požadavky okolí, a proto svoji identitu nezkoumá (nebo zkoumá jen málo) a okolí se jeví jeho názory jako povrchní a zmatečné
  - *odložená identita / moratorium* – konflikt mezi názory okolí a vlastními názory, jedinec se cítí nejistý, hledá alternativy, osciluje mezi různými názory, sebepojetí je nestabilní
  - *autentická identita* – jedinec dospívá k vlastnímu sebepojetí, které je nezávislé na jeho okolí, svoji identitu přijímá a přebírá zodpovědnost za důsledky, které z toho plynou

GENDER

- dichotomický a komplementární princip organizující sociální realitu na svět mužů a svět žen, které prezentují zásadní rozdíly mezi muži a ženami a odraz těchto rozdílů v realitě
- vychází z pohlavního dimorfizmu, který určuje způsob biologické reprodukce člověka
- **genderová identita** – přijímání sebe jako muže, jako ženy, jako nebinární osoby (non-binary) / genderqueer osoby (GQ) / genderově diverzní osoby / genderově expanzivní osoby / androgynní osoby – aktuálně fungují jako zastřešující pojmy s velkou diverzitou pro genderflux (osoby s překrývajícími se nebo nejistými liniemi genderové identity), genderfluid (osoby s proměnlivou genderovou identitou), bigender (osoby mající 2 gendery), trigender (osoby mající 3 gendery), polygender / pangender (osoby mající více genderů), agender / nongendered / genderless / genderfree / neutrois (osoby bez genderu), third-gender (osoby třetího pohlaví)

POHLAVÍ

- biologické znaky pohlaví jsou mnohem důležitější pro okolí jedince než pro jedince samotného
- pohlaví lze chápat jako sebenaplnující se proroctví, jako signál genderového rozlišení pro okolí a následně i pro jedince
- **pohlavní identita** – přijímání svého biologického těla jako mužského, jako ženského, jako nerozlišeného (intersexuálové)

SEXUALITA

- **sexuální orientace / preference** – kdo mě sexuálně přitahuje
- **sexuální chování** včetně navazování emočních a partnerských vztahů – jak svou sexualitu projevují
- **sexuální identita** – kým se z hlediska sexuality cítím být

FORMY SEXUALITY

- **heterosexuality** - sexualita orientovaná na osoby opačného pohlaví
- **homosexuality** - sexualita orientovaná na osoby stejného pohlaví
- **bisexuality** - sexualita orientovaná na osoby stejného i opačného pohlaví
- **transgender** - dlouhodobý nesoulad mezi biologickým pohlavím a pohlavní/genderovou identitou, který u transsexuálů ústí ve snahu změnit své biologické pohlaví, u transvestitů manifestovat se navenek jako opačné pohlaví, u genderqueer manifestovat se navenek androgynními znaky

ERIK H. ERIKSON (1902-1994)

Věk (roky)	Psychosexuální aspekt	Psychosociální krize	Ctnost	Hlavní charakteristiky
20-24	genitalita	intimita vs. osamělost	láska	dosažení vytvoření důvěrného a intimního vztahu přání spojit vlastní identitu s identitou druhého člověka

ERIK H. ERIKSON (1902-1994)

Věk (roky)	Psychosexuální aspekt	Psychosociální krize	Ctnost	Hlavní charakteristiky
25-64	prokreativita	generativita vs. stagnace	péče	potřeba vytvářet věci, ideje, produkty potřeba plodit děti a pečovat o ně potřeba být prospěšný

ERIK H. ERIKSON (1902-1994)

Věk (roky)	Psychosexuální aspekt	Psychosociální krize	Ctnost	Hlavní charakteristiky
65-80	stáří	ežo integrita vs. zoufalství	moudrost	zpětný pohled na život hledání řádu a smyslu

JOAN M. ERIKSONOVÁ (1902-1997)

Věk (roky)	Psychosexuální aspekt	Psychosociální krize	Ctnost	Hlavní charakteristiky
80 a více	pozdní stáří	společenská integrita vs. odloučenost autonomie vs. bezmoc	transcendence	smrt jako blízká realita ztráta autonomie a závislost na okolí

MORÁLNÍ VÝVOJ

- rodiče mohou v **morální výchově** volit tři strategie:
  - uplatnění moci – dítě poslouchá proto, že se bojí trestu
  - odnětí rodičovské lásky – dítě poslouchá, aby nebylo zavrženo
  - věkově přiměřené vysvětlení – dítě poslouchá, protože si zvnitřňuje pravidla a bere je za svá

MORÁLKA – JEAN PIAGET (1896-1980)

- **premorální období** (0-4 roky): děti si vytvářejí vlastní pravidla, která náhodně mění a která korespondují s jejich přáním
- **heteronomní morálka** (4-7 let): pravidla stanovuje autorita, pravidla nelze měnit (rigidní dodržování), důvodem morálního chování je touha po odměně a strach z trestu, činy jsou posuzovány podle důsledků (ne podle příčin), hodnocení situací je egocentrické, víra v automatické potrestání špatného chování = morální realismus
- **tranzitorní stádium** (7-10 let): chování je buď správné nebo špatné (černobílé vidění), vyzdvihování rovnosti a spravedlnosti bez ohledu na kontext (rovnostářský fanatismus), důraz na dodržování pravidel, pravidla je možné měnit (je možné o nich diskutovat)
- **autonomní morálka** (10-12 let): trest nemusí přijít (pokud nejsou svědci), trest má svůj účel (je přirozený), příčiny jsou při posuzování důležitější než následky, pravidla se dají měnit (protože jsou vytvářena lidmi) = morální relativismus

MORÁLKA – LAWRENCE KOHLBERG (1927-1987)

- **stadium prekonvenční** (0-10 let): za základ hodnocení jednání jsou přijímány konkrétní následky (odměna nebo trest)
  - *orientace na poslušnost a trest* – dítě je plně zaměřeno na poslechnutí či neposlechnutí dospělého a na následující odměnu či trest (*Jak se vyhnu trestu?*)
  - *orientace na sebeuspokojení* – dítě jedná konformně, ve shodě s určitými příkazy a zákazy, protože za to očekává určitou výhodu nebo předpokládá, že se vyhne nějaké nepříjemnosti (*Co z toho budu mít?*)

MORÁLKA – LAWRENCE KOHLBERG (1927-1987)

- **stadium konvenční (9-15 let):** důležité je splnění sociálního očekávání (co považuje okolí za dobré a zlé)
  - *orientace na soulad a konformitu* – dítě jedná tak, jak se od hodného dítěte očekává, mravní jednání slouží k vytvoření nebo udržení dobrých vztahů, důraz je položen na soulad mezi lidmi (*Jsem hodný kluk/holka?*)
  - *orientace na poslušnost autoritě a zachování pořádku* – dítě jedná podle sociálních norem proto, aby předešlo kritice autoritativních osob, a tak současně předešlo pocitům viny, za něž by je odsuzovalo vlastní svědomí (*Dodržuji normy a pravidla?*)

MORÁLKA – LAWRENCE KOHLBERG (1927-1987)

- **stadium postkonvenční (15 a více let):** rozhodování je založeno na principech, které jedinec sám vědomě přijímá za své a o kterých předpokládá, že se na nich mohou dohodnout všichni lidé; přijetí odlišnosti morálních perspektiv jedinců ve společnosti
  - *společenská smlouva* – morálka je kompromisem a smlouvou jedinců sdílejících společný prostor; je třeba respektovat odlišné perspektivy
  - *univerzální etické principy* – jednání v souladu s etickými principy spravedlnosti, rovnosti lidských práv a důstojnosti

MORÁLKA – ROBERT L. SELMAN (NAR. 1942)

▪ **stupně sociální perspektivy (Selman, 1980):**

- *egocentrická/nediferencovaná perspektiva (3-6 let):* přestože dítě připouští subjektivitu pohledu sebe a druhých, není schopné si připustit, že druzí interpretují sociální zkušenost a jednání jinak (např. dítě rozumí, že není svou matkou, své vidění světa však pokládá i za jí vlastní)
- *sociálně-informativní perspektiva (5-9 let):* dítě chápe existenci odlišnosti perspektiv, tedy že stejně vnímané jednání je interpretováno různě, stále však není schopné se podívat z perspektivy druhé osoby (např. dítě si uvědomuje, že matka se od něj odlišuje také v tom, jak vidí svět)

MORÁLKA – ROBERT L. SELMAN (NAR. 1942)

▪ **stupně sociální perspektivy (Selman, 1980):**

- *sebereflektující perspektiva (7-12 let):* dítě je schopné pohlížet na sebe z perspektivy druhé osoby a začíná se hodnotit skrze vztah ke svému okolí (např. dítě si je schopné představit hodnocení své matky v momentě, kdy provede nějaký konkrétní čin, který samo hodnotí odlišně)
- *perspektiva třetí osoby (10-15 let):* dítě je schopné vystoupit v myšlenkách ze vzájemné interakce, sledovat perspektivu obou účastníků (sebe a druhé osoby) a hodnotit se skrze vztahy ke svému okolí (např. dítě si je schopné představit hodnocení nezávislého pozorovatele)

MORÁLKA – ROBERT L. SELMAN (NAR. 1942)

▪ **stupně sociální perspektivy (Selman, 1980):**

- *sociálně-etická perspektiva (14 a více let):* dítě si uvědomuje, že subjektivní perspektivy jsou ve vzájemném vztahu v rovině očekávání, sdílení, ale i hlubšího porozumění; hodnocení může být ovlivněno kulturními normami a hodnotami, náboženstvím, zastávanými společenskými rolami (např. dítě si je schopné představit hodnocení svého okolí v momentě, kdy provede nějaký konkrétní čin, který samo hodnotí odlišně, a to v kontextu „já jako chlapec“, „já jako syn“, „já jako druhorozené dítě“, „já jako školák“, „já jako křesťan“ atp.)

ZDROJE

- DYMOKURSKÝ, O., 2004. *Homosexualita jako sociální konstrukt*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita. Fakulta sociálních studií. Katedra psychologie.
- ERIKSON, E. H., 2015. *Životní cyklus rozšířený a dokončený: devět věků člověka*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0786-3.
- HEIDBRINK, H., 1997. *Psychologie morálního vývoje*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-154-1.
- Non-binary gender, 2022. In: *Wikipedia – The Free Encyclopedia* [online]. 31. 10. 2022 [vid. 3. 11. 2022]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Non-binary_gender
- PIAGET, J., 1999. *Psychologie inteligence*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 80-7178-309-9.
- Third-gender, 2022. In: *Wikipedia – The Free Encyclopedia* [online]. 31. 10. 2022 [vid. 3. 11. 2022]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Third_gender
- THOROVÁ, K., 2015. *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0714-6.
- Transgender, 2022. In: *Wikipedia – The Free Encyclopedia* [online]. 28. 10. 2022 [vid. 3. 11. 2022]. Dostupné z: <https://en.wikipedia.org/wiki/Transgender>
- VÁGNEROVÁ, M., 2002. *Kognitivní a sociální psychologie žáka základní školy*. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0181-8.

ROZLOUČENÍ

Děkuji za pozornost!

Mgr. Oto Dymokurský

lektor CDV TUL

oto.dymokursky@gmail.com

© *Oto Dymokurský, 2022*